

A PSZICHOANALÍZIS SZÁZADUNK NAGY SZELLEMI ÁRAMLATA

„Az embernek a legfőbb sajátossága abban áll, hogy egyfelől egyidejűleg tagja az anyagi, fizikai világnak, másfelől a lelki-szellemi mindenségnek.“

(KANT)

A világ elmegyógyászai a közelmúltban emlékeztek meg Sigmund Freud halálának félévszázados évfordulójáról, amely e dolgozat kiindulási alapjául szolgált.

Egy-egy tudományág kiemelkedő képviselőire történő visszaemlékezés nem mindig egyértelmű. Napjainkban az elmeorvoslást is utolérte az a társadalmi jelenség, amely minden eddig volt keretet és normát megkérdőjelez, mindent újraértékelni kíván. Így napjainkban nagyon sokféle képpen értékelik, átértékelik, bírálják és fogják fel Freud és az egész pszichoanalitikus iskola tevékenységét, tetteit. Ennek ellenére a pszichoanalízis, amely felfogható új ideológiaként, mítoszként, próféciaként, élet- és kultúrfilozófiaként, egyike századunk legjelentősebb szellemi áramlatainak. Hatása mélyen befolyásolta korunk irodalmát, egyes tudományágait, művészetét, valamint századunk egész gondolkozását.¹

A pszichoanalízis (lélekelemzés) lényegében egy elmélet és egy orvosi módszer az emberi lélek megismerésére, amely idővel az emberi jelenség egy elméletévé vált.

A 19. század lélektana még csak a tudat jelenségeit vizsgálta. A század végén ez már nem volt elegendő, ekkor már az emberi viselkedés, magatartás rügói érdekelték az embereket és ebbe az irányba fordultak a pszichikum kutatói is. A cselekvés mozgatóerőinek élettani magyarázatát keresték. W. Wundt állatkísérleteiben ezek viselkedését tanulmányozta. Nem ismerte fel azonban a tudattalan jelentőségét. Ezt a fogalmat a lélektanba W. James és Th. Ribot vezették be. P. Janet francia pszichológus használta először a múlt század végén az automatizált tudattalan fogalmát, amelyben már feltűnik az elfojtás és frusztráció jelensége, amelynek Freud és egyes követői (Adler) egész tevékenységüket szentelik.²

Freud munkásságának tanulmányozásához elengedhetetlen életútjának ismerete. 1856. május 6-án született a morvaországi Pribor (Freiburg) városkában, amely akkor a Habsburg-birodalomhoz tartozott. Apja családja a Rajna vidékéről származott, ősei évszázadokkal azelőtt faji üldözések miatt Litvániába menekültek, majd fokozatosan Nyugat-felé húzódva, Morvaországban telepedtek le. Apja, Jakob Freud gyapjúkereskedéssel foglalkozott. Freud első házasságából két fia, a másodikból öt leánya és két fia született. Második házasságából az első gyermeke Sigmund volt, akinek egész életére meghatározó élményt jelentett, önbizalommal töltve el, hogy ő, az elsőszülött fiú, anyja kedvence volt.

Négyéves korában a család Bécsbe költözött, és Freud ott végezte el tanulmányait. Meg iskolás kora előtt anyja megtanította írni és olvasni, rövidesen megszerette az olvasást, sokat olvasott, könyveket vásárolt. Olvasmányai között volt a Biblia, amelyet történelmi és erkölcsi tanításaiért olvasott szívesen, és amely — önéletrajzi írása szerint — megszabta érdeklődése végleges irányát. A klasszikusok közül Shakespearét kedvelte, ezt a vonzalmát egész életében megtartotta.³

A gimnáziumban mindig első tanuló volt, amelyet 17 éves korában „*summa cum laude*” kitüntetéssel végzett el.

Szükségszerűen anyagi helyzetük ellenére apja mindig bátorította, hogy pályaválasztásában csakis saját hajlamát kövesse. Habár nem érzett különösebb vonzódást az orvosi hivatás iránt, az érettségi előtt egy előadást hallott Goethe „*A természet*” című tanulmányáról és ekkor határozta le, hogy orvos lesz. Valószínű, hogy mint a 20. század embere, Freud is lelkesegett a tudományért, amely megoldani látszott az emberiség kínzó problémáit.⁴

Az egyetem, amelyre 1873-ban iratkozott be, kezdetben kiábrándította, mivel elvárták tőle, hogy zsidó volta miatt kisebb értékűnek és ne a németiséghez tartozónak érezze magát. Azonban sohasem értette meg, hogy a „fajtája” miatt szégyenkeznie kellene. Az első egyetemi benyomások fontossá vált következményeként korán megbarátkozott azzal a ténnyel, hogy mindig ellenzékben legyen és ez lett az alapja szemlélete függetlenségének.

Egyetemi éve alatt eszményképe volt E. Brücke, az élettan professzora, E. Du Bois-Reymond, H. Helmholtz és K. Ludwig kortársa, akik a fiziko-matematikai gondolkodást honosították meg az élettan területén. Brücke laboratóriumában Freud az idegsejt szöveti felépítését tanulmányozta. Később, Brücke tanácsára, pénzkeresés céljából, ideiglenesen lemondott a kutatásról és Nothnagel professzor belgyógyászati klinikáján helyezkedett el, de tőle mindig idegennek érezte az orvos mindennapi klinikai teendőit. Amint önéletrajzában bevallotta „a tulajdonképpeni orvosi szakok — kivéve az elemekörtant — nem vonzóttak”⁵.

Néhány hónap múlva Meynert elemeklinikáján alkalmazták, ahol elemekörtani eseteket tanulmányozhatott. Ugyanitt pályázza meg a magántanári címet szövettani és klinikai munkái alapján. Ezt 1885 tavaszán nyeri el mint ideggyógyász.

1886-ban, négy évi jegyesség után, nőül vette Martha Bernayst és Bécsben telepedett le. Hosszú jegyessége idejéből maradt ránk több mint kilencszáz, menyasszonyához írt levele, amely, egyik tanítványa és életrajzírója E. Jones szerint, egyike a világirodalom legszebb szerelmi levelezésének. Ezekből a levelekből félreérthetetlenül kiviláglik rendkívüli analízáló képessége, amellyel életének minden kis történést a legaprólékosabban, néha fantasztikus elemekkel átszőve, értékeli ki. Ez a rendkívüli magyarázó, értelmező tehetsége az alapja az egész lélekelemzésnek.⁶

1885-ben ösztöndíjjal Párizsba utazott, hogy a világhírű J. M. Charcot ideggyógyász professzor előadásait hallgassa. Charcot ekkor pályája csúcán állott, a Salpêtriére Kórház, ahol dolgozott, a világ ideggyógyászaiként a központja volt.

Hazatérve, 1886-ban megkezdte ideggyógyászati gyakorlatát. Az állandó kapcsolat a betegekkel fogja jelenteni számára közel hat évtizeden keresztül minden kórtani tételének a kiindulási pontját és kontrollját.

E. Jones az 1882—1894 közötti időszakot Freud élete „Breuer periódusának“ nevezi. Valóban a Breuerrel való barátság nemcsak Freud fejlődésére volt döntő jelentőségű, hanem a pszichoanalízis létrejöttének is lényeges mozzanata. Kettejük közös klinikai megfigyelései alapozták meg a tudattalan lélektanát.

Jozef Breuer fiatal magántanárral még akkor ismerkedett meg, amikor Brückénél élettannal foglalkozott. Breuer éppen azidőtájt tért vissza Párizsból, ahol ő is a Charcot hisztériáról tartott előadásain vett részt. Breuer egy betegségről is beszámolt, egy fiatal leányról, akinek tudatzavarai és bénulásai voltak és Breuernek hipnózisban sikerült elérnie, hogy a leány elmondja, hogyan kezdődött a betegsége. Kiderült, hogy a baj az apa iránti lekötöttség érzéséből indult ki. Breuer ezzel a módszerrel javított a beteg állapotán, s eljárását „vezetésnek“ nevezte. Ennek a tudományos leletnek azonban semmiféle jelentőséget nem tulajdonított, valószínűleg azért, mert az akkori idők legtöbb orvosa a hisztériával való foglalkozást tudománytalannak minősítette.⁷

Freud azonban rögtön érdeklődni kezdett e módszer iránt és számos betegén alkalmazta, mindig jó eredménnyel. Állandóan arra bízta Breuert, hogy közösen írják meg tapasztalataikat, míg végre 1893-ban sikerült meggyőznie. Az így létrejövő sajátos megkönnyebbülést, lelki tisztulási folyamatot, amely során legtöbbször a beteg panaszai is megszűntek — Arisztotelész esztétikai kifejezésével —, találoán, *katartikus módszernek* nevezték el.

Mivel nem mindenkit lehetett hipnotizálni és a tünetmentesség sem bizonyult sok esetben tartósnak, Freud új eljárást dolgozott ki. Ebben — ellentétben a hagyományos orvosi magatartással, amely vizsgálat, véleménymondás, gyógyszer, életmódot ír elő stb. — Freud felhasználja a *szabad asszociációt*, amely egyben a lélekelemzés „első alapszabálya“, a beteg magát elengedve — egy diványon fekvé — válogatás nélkül mondja el, ami eszébe jut. A cél az volt, hogy a vizsgált személy szabadon, minden ötletéről, érzéséről, önmagával kapcsolatos megfigyeléséről kritika nélkül beszámoljon. A szabadon asszociáló beteg közléseit Freud *passzív-átélő* magatartással próbálta megérteni. Sejtette, hogy ez a „mindenről beszélés“, az elmének ilyen „csatangolása“, nem véletlen, hanem lényeges, rejtett okai vannak. Eszrevette, hogy a betegek kikerülnek a kínos és fájdalmas emlékeket, létezik egy ellenállás, bizonyos emlékek elnyomása, amelyek helyén klinikai tünetek jelennek meg.

E megfigyelései alapján használja először a *pszichoanalízis* kifejezést 1886-ban, egy francia nyelvű szakfolyóiratban megjelent cikkében.

Az együttműködés azonban Freud és Breuer között nem tartott sokáig, és Freud egyedül haladt tovább.

A különböző neurotikus esetek tanulmányozása során, azokon a betegeken, akik valamilyen kényszerképzetben szenvedtek; vagy valamilyen szenvedély rabjai voltak, olyan lelki elváltozásokat, gátlásokat állapított meg, amelyek idegen testként fészkeltek a lélekben, ahelyett hogy kifelé lefolyást találtak volna.

A neurózis okait keresvén, Freud nem állt meg a tünetek keletkezési időpontjánál, sem az úgynevezett lelki traumánál, amely az egyes tüneteket kiváltotta. Betegei emlékképei felidézésekor mind távolabbi időbe haladt, a gyermekkor felé, a korai gyermekkorba, és ezekből a legtávolabbi ködökből rémlettek fel a keresett fények. Egy jelentéktelen esemény képezhetett lelki traumát, ha egy régebbi tapasztalathoz kapcsol-

lódva felnagyítódott. Azt is megállapította, hogy az élet első tapasztalatai képezik minden úgynevezett najlam lényeges részét.

Betegeit hallgatva, Freudnak feltűnt, hogy sokan a szexuális étellel és ennek zavaival kapcsolatos emlékeiket idezték fel, így a neurozisz tüneteinek mögött a szexuális tényezőt feltételezi a leglényegesebbnek. Azt is megállapította, hogy a személyiség kialakulásában és az emberi vágy irányulásában nagy jelentősége van a gyermek szexuális fejlődésének. Ennek az alapján írta le a híres *Odipusz komplexust*, amely a szeretettei és elienséges vágyak szervezett együttese, amelyet a gyermek szüleivel kapcsolatban átélt. Úgynevezett pozitív formájában — Oidipusz történetében jelenik meg: a vetélytárs — azonos nemű szülő halálának a kívánása és az ellenkező nemű szülő iránti szexuális vágy. Negatív formájában a kép fordított: azonos nemű szülők iránti szerelem és féltékeny gyűlölet az ellenkező nemű szülő iránt. Az Odipusz komplexus átélésének csúcsideje három-öt éves kor között van.⁸

A 90-es évek végén a tudattalan kutatásában tanulmányozta az *ál-mok jelentőségét* és kiadta az „Alomfejtés“ c. könyvét, amelyet legeredetibb művének tartanak. Freud számára az álmok értelmezése a legkézenfekvőbb útja a tudattalan feltárásának; az álmokban megtaláljuk az elrejtett vágyakat. Alomtana alapul szolgált további kutatásaihoz, az ösztönök megismeréséhez, majd a személyiség felépítése elméletéhez is.

Ösztöntanában Freud összekapcsolta a pszichés és biológiai jelenségeket és úgy határozta meg az ösztönöket, mint átmeneti erőrendszereket a szellemi és testi között, mint lelki megjelenését azoknak a késztetéseknek, amelyek a szervezet belsejéből törnek fel és befolyásolják a pszichét, hogy a testtel összhangban működjenek egy adott cél megvalósítása érdekében. Létezik tehát egy ösztönforrás: a testi inger hatása a lélekre, és van a cél, amely az ingerelt változából származó testi feszültség megszüntetése. Mindez a kielégülés élményével jár. Az ösztönenergiát libidónak nevezi, amelyben, kezdetben csak a szexuális ösztön jelentőségét hangsúlyozta, de az 1920-as években, felfogását kibővítve, az ösztönöket felosztja *életösztönre* (idesorolva az önfenntartó és szexuális ösztönöket) és *halálösztönre*. Ezeket összefogó törvények irányítják, így az állandóság elve, vagyis a szervezet azon törekvése hogy egyensúlyt létesítsen környezetével, belső feszültségét nyugalmi szintre csökkentve. Ez a belső feszültség egy másik kettős, az örömelv és valóságelv egyensúlyából származik. A valóságelv, amennyiben sikeresen működik mint szabályozóelv, úgy a kielégülést nem a legközvetlenebb utakon keresi, hanem a külvilág feltételeinek megfelelően a cél eléréséhez kitérőket és késleltetést iktat be, így az ösztönenergiát az én szolgálatába állítja. Mindebből következik, hogy a valóságelv a tudat funkcióinak érése során fejlődik ki és a környezethez való alkalmazkodást valósítja meg. Freud szerint tehát a környezethez való alkalmazkodás tudatos és nem tudatos tényezők együtthatasának eredménye.

Betegeit tanulmányozva Freud újabb és újabb lelki jelenségeket észlelt, amelyeket nem tudott kora lélektani és elmekörtani ismereteivel megmagyarázni, így kidolgozott egy elméletet a személyiség felépítéséhez („Az ősvilági és az én“ — 1923). Szerinte ez a következő elemekből áll:

1. Az „*ösztön-én*“ a személyiség teljesen tudattalan része, az ösztönök helye, az elsődleges energiának a tartaléka, nem szervezett, csak az élvezet és kielégülés érdekében tevékenykedik, ezért minden kellemetlent

és fájdalmat kerülni igyekeznek. Tartalmazza a fajfejlődés minden felhalmozott tapasztalatát. Az elnyomott késztetéseknek is a helye. Az álomban az „én“ szabályozó befolyása megszűnik, az ösztön-én felszabadul és túlsúlyba kerül. Freud szerint az álomnak az a szerepe, hogy védje az alvást, csökkentvén az ösztön-én izgalmát, másrészt, hogy ezeket az impulzusokat átalakítsa egy szimbolikus formává, amelyet csak a lélekelemzés tud feltárni.

2. Az „én“ — „ego“, összefüggő egység, amelynek feladata, hogy a lelki életet az erkölcsi és társadalmi normák szerint szervezze meg. Egységbe foglalja a veleszületett hajlamokat, amelyeket az élvezet törvénye ural és az erkölcsi előírásokat, a valóság kifejezőit. Túlnyomó részben tudatos: indítékai és törekvései között egység van.

Tehát a tudat Freudnál csak egyike az „én“ feladatkörének.

Az „én“ egyedfejlődését tekintve, Freud megállapította, hogy születésekor a gyermeknek egyáltalán nincs „én“-je, csak „ösztön-én“-je, ezért teljesen a szülők énjétől függ. A fejlődés és a külvilággal való kapcsolat fokozatosan kialakítja az „én“-t, amely az élvezet elvét alárendeli a valóság törvényének.

3. A „felettes-én“ jelképezi azt a nem tudatos késztetést, amely az „én“-nek és az „ösztön-én“-nek bizonyos erkölcsi szabályokat ír elő, amelyeket az egyén gyermekkorában a szüleitől tanult el és ezáltal a társadalomtól, amelyben a szülők éltek. A „felettes-én“ akkor alakul ki, amikor a külvilág gátló erői beépülnek a személyiségbe, és amikor kialakul egy eszmény, amely öntudatlanul irányítani fogja az egyént. Ez a szülők felfogásából és más példaképek szintéziséből alakul ki.

A pszichoanalitikus felfogás szerint a lelki betegségek oka a tudattalan felszabadulása a tudat ellenőrzése alól. A tudattalanban elnyomott érzelmek gyűlnek össze, amelyek csak az álmokban jelennek meg. Ezek összeütközhetnek az én tudatos erőivel, amelyek a személyt a valósághoz való alkalmazkodáshoz segítik, így alakulhat ki az elmebetegség.

Az „Álomfejtés“ megjelenését követően tanítványok csatlakoznak Freudhoz. 1908-tól már pszichoanalitikus mozgalomról beszélhetünk, amelynek rövidesen kialakulnak a szervezeti keretei (nemzetközi egyesület, kongresszusok, publikációs fórumok).

1909-ben Freud előadássorozatot tart az Egyesült Államokban és ezzel közvetlenül is kilép a nemzetközi tudományos színtérre. 1930-ban Goethe díjat kap az emberről és a világról kialakított víziójáért. 1938-ban a nácizmus elől Londonba emigrál. 1939-ben hal meg.

Freud tanításával iskolát teremtett, de tanítványai közül csak Karl Abraham és Ernest Jones maradtak mindvégig hívek a mesterhez, míg Jung, Adler, Ferenczi és mások vitatták egyes tételeit, azután különváltak és független, ún. szakadás-irányzatok megteremtőivé váltak.

Karl Gustav Jung (1875—1961) svájci pszichiáter Freuddal ellentétben tagadja a szexualitás döntő szerepét a lelki életben, amelyet szerinte a *kollektív tudattalan* határoz meg. Ennek keretében hangsúlyozza az emberi lélek legmélyebb rétegeiben fellelhető ősképek — archetipusok — jelentőségét. Ilyen ősképek a halál, újjászületés, hatalom, varázslat, hős, gyermek, démon, bölcs öregember, állat. Ezek a személyiség szerkezet öröklött faji alapjait alkotják, amelyeket szimbólumok, fantáziák és álmok tudatosíthatnak.

Jung felfogásában az ember lelki élete eleve meghatározott, szerinte az ember születésekor pszichésen nem „tabula rasa“, hanem mindenki

hordoz egy kollektív tudattalan tapasztalatot — főleg bizonyos hajlamokat —, amely a kialakuló tudat tartaléka lesz. A tudattalan tehát önálló születés előttről létező lényeg, amely nem része az énnnek, hanem fordítva: az én képezi egy részét csak a személyiség egészenek. A személyes tudattalan egyensúlyban áll a kollektív tudattalannal, és azt a lelki anyagot hordozza, amely, nem lévén összeegyeztethető a saját énnel, elfojtódik.

Az emberi életút, az egyén kiteljesedése Jung szerint örökös harc a tudat és tudattalan között. Jung feltölgásában a szexuális ösztönnek széleskörű értelmezése van, pszichés energiát jelent és magában foglal minden lelki-szellemi megnyilvánulást. Ide tartozik minden törekvés is, amely arra irányul, hogy az ember egy életcél megvalósítson.

Alfred Adler (1870—1937) osztrák elmeegógyász feltölgásában az ember életét nem az ösztönök, hanem egyeni, magasabb rendű értékek uralják.

Adler szerves egységnek fogja fel az embert, amelynek az önmegvalósítás és az egyeni túlélés a célja. Ezért elméletét *individuum-pszichológiának* nevezte el. Ezen megntározás szellemében, az egyén egysége lelki, testi és társadalmi tényezők egymásrahatásának függvénye, és az emberi pszichikum minden tulajdonsága az én szolgálatában áll. Nietzsche és Schopenhauer filozófiájából merítve, Adler az alsóbrendűség komplexusát tanulmányozza, és arra a következtetésre jut, hogy ezt az ember ellensúlyozni tudja a felsőbbrendűsége irányuló törekvéssel. A kisebbrendűségi érzést úgy ntározza meg, mint „barmiyen veit vagy valós testi, szellemi alkalmazkodási képtelenséget“. Szerinte az erő, amely minden emberi tevékenységet ösztönöz, a tökéletesség, felsőbbrendűség és teljesség felé hat. Ellentétben Freuddal és Junggal, nagy jelentőséget tulajdonít a tudatos tevékenységnek az emberi személyiség kialakításában. Az egyén, a társadalmi környezethez való aktív alkalmazkodásában, saját tapasztalataiból és másokkal való kapcsolatából egy modellt képez, amelyet „életstílus“-nak nevez. A gyermeknél ez az életstílus a felnőtté érés miatt teljeseedik ki, a felnöttek viselkedésével való állandó összehasonlítás következményeként.

Tehát a helyes irányú személyiségfejlődés a pedagógiai tevékenységnek is függvénye. Ezért tulajdonít olyan nagy szerepet a nevelési tanácsadásnak. Az egyéniség fejlődésében egyenlő esélyt biztosít a személyi tényezőknek és a társadalomnak, amelyben az ember él.²

Anna Freud (1895—1983) a lélekelemzés alapítójának legkisebb leánya, a gyermekanalízis egyik úttörője volt. Apja tanainak nemcsak hűséges folytatója, de bizonyos értelemben reformálója is. A lélektanak világszerte számontartott nagysága, holott se orvosí, se pszichológiai végzettsége nem volt. Pedagógusnak készült, ugyanis Freud felfedezései állandóan a gyermekkor sorsdöntő jelentőségére mutatnak ra a személyiségfejlődésben. E század elején mindenki, aki a lélekelemzés varázskörébe került, jogosan hihette, hogy a lelki betegségek, különösen a neurózis megelőzése, az analitikus szempontokat hasznosító, felvilágosult neveléssel megoldható. Anna Freud is a pszichoanalízis tanulságait akarta hasznosítani a pedagógiában. Ez a törekvés azonban nem számolt kellőképpen se az ösztönökkel, se a társadalmi valósághoz történő alkalmazkodás követelményével. Így elkerülhetetlenül csalódásokhoz vezetett. Élete végén visszatérve erre a témára, megállapítja: a neurózis megelőzése ugyan nem

sikerült, de a pszichoanalízis érdemei a nevelés humanussá formálásában, a durva nevelési ártalmak elkerülésében, mégis tagadhatatlan.¹⁰

A gyermekanalitikus kezelés technikájának kidolgozása után Anna Freud érdeklődése mindinkább az én-funkciók tanulmányozása felé fordult. Jelentős hozzájárulása a pszichoanalízishez az *én elhárító mechanizmusainak* kidolgozása. Ezek legjelentősebbjei a következők:

1. *Elfojtás*, amellyel az egyén megkísérli száműzni a tudatából a társadalmi és erkölcsi elvárásokkal össze nem egyeztethető, ösztönözött gondolatokat, emlékeket, képzeleti képeket;

2. *Szublímálás*, amely egyes ösztönereket más, társadalmilag hasznos megerbe terel. Például a nemi ösztön ereje „táplálhatja“ a művészi alkotást és az intellektuális vizsgálódást;

3. *Kivetítési művelet*, amely révén az egyén az általa fei nem ismert vagy visszautasított tulajdonságokat, érzéseket, vágyakat kiüzi magából, és egy másik személybe vagy dologba helyezi. Kezdetleges védekezés, amely főleg az üldöztetéses téves eszmében jelenik meg, de a „normális“ gondolkozási módokban is, mint a babonában;

4. *Bevetítés* az egyén képzeletében a tárgyakat és azok tulajdonságait „kivülről“ saját „belsejébe“ helyezi át;

5. *Regresszió*, visszatérés a fejlődésben már elért pontról egy korábbira; visszatérés egy elmúlt fejlődési szakaszhoz;

6. *Reakcióképződés* az elfojtott vágyai homlokegyenest ellentétes magatartás, vagy megnyilatkozás, mint a vágy ellenében létrejött reakció;

7. *Tagadás* a védekezés egy módja, az egyén visszautasítja, hogy a traumatikus érzéklet, gondolat vagy érzés realitását felismerje;

8. *Attólás*, az egyén nem attól fél, amit félelme tárgyának nevez, hanem valami másról, amit nem tud meghatározni.

Az elhárító mechanizmusok tudattalanul működnek, kora gyermekkori tapasztalatok hatására a gondolatokat, érzéseket, késztetéseket még a tudatba kerülés előtt megsűrűrik. Leírásuk a freudi életműben elszórtan található meg. Anna Freud ad róluk először rendszeres képet 1936-ban megjelent művében, az „*Én és az elhárító mechanizmusok*“-ban. Az a tény, hogy adott esetben melyik a döntő, a betegség típusától, az elért fejlődési szakasztól és a védekezési konfliktus kidolgozásától függ¹¹.

Ferenczi Sándor (1873—1933) magyar pszichiáter Freud első munkatársa volt, és számos kérdésben annyira együtt dolgozott a mesterrel, hogy kettejük sajátját sokszor nehéz különválasztani. Munkássága nem csupán a szűken veit lélekelemző gyakorlatnak szült. Tevékenysége, előadásai, népszerűsítő könyvei sokat tettek a pszichoterápiához szükséges reiktani légkör megteremtéséhez. 1919-ben az egyetemi diákság kérésére, a budapesti orvosi karon — a világon először — alapítottak tanszéket a lélekelemzésnek s előadójává őt nevezték ki.¹²

A világhírűvé vált Budapesti Analitikus Iskolát is Ferenczi alapította, amelynek olyan kiemelkedő képviselői voltak, mint Bálint Mihály, Róheim Géza, Hermann Imre és mások.¹³

Ferenczi a pszichoanalízisben kidolgozta az ún. *aktív technikát*. Freud nyomán abból indult ki, hogy ha a betegek a kúra alkalmából kínos tüneteikkel szembenéznek, s azoknak nem engednek, újabb tudattalan tartalmak kerülhetnek felszínre, illetve a konfliktusaikat, elfojtá-

saikat védő ellenállásaik jobban megközelíthetők. felszólította például a tériszonyban szenvedő betegeit, hogy saját szorongásaik ellenére menjenek át a téren; vagy megtiltotta, hogy a kényszerneurotikus betegek kényszercselekvéseiknek engedjenek. Ez sok új lelki megnyilvánulás lehetőségét hozta. Hangsúlyozta azonban, hogy az aktív lépéseket csak azután lehet alkalmazni, ha már a beteg kóros tüneteit a klasszikus eljárással megfelelő mélységben feldolgozták. Az aktív technikára csak akkor kerülhet sor, ha a helyzet megmerevedése akadályozza a megfelelő haladást.

Ferenczi másik merész újítása volt az elengedettséggel, relaxációval megalapozott „gyermekanalízis felnőtteken.” Minél inkább sikerül a szabadon asszociáló beteget ellazítani, annál mélyebb, kora gyermekkori emlékek kerülhetnek felszínre, s a beteg szinte gyermekké válhat. Ez a regresszív állapot lehetővé teszi, hogy a lélekelemző kúrában részesülők kóros állapotjeleit, megrázkódtatásaikat újra átéljék „neokatarzissal”, s a helyzet pszichoanalitikus feldolgozásával javuljanak. E technikai újításaiért Ferenczit a ma is használatos rövid pszichoterápia egyik előfutáraként tartják számon.¹⁴

Freudot és munkásságát sokan bírálták és nem éppen alap nélkül. A leggyakoribb vádak: a biológizmus, redukcionista pánszexuálizmus, mechanikus evolucionista szemlélet. Valóban, tudása egyoldalú, művében elfogadhatatlan a környezeti tényezők befolyásának mellőzése. Sok évtizedes tudományos tevékenysége alatt teljesen érzéketlen maradt a biológia, orvostudomány, lélektan minden új eredménye számára, mindarra, ami az ő mindennapos eifoglaltságán kívül esett. Tanításai nincsenek meggyőzően bizonyítva, mivel következtetései a betegágnál szerzett, szükségképpen torzított, értelmezésekkel terhelt, megbízhatatlan adatokra épülnek. Mindennek ellenére Freud életútja tanulságos marad, mivel ő volt az első, aki empirikus módszerekkel feltérképezte a tudattalant és egy addig nemlétező metodológiával meghatározta ennek működési sajátosságait. Tanulmányai pedig valóban hozzájárultak az emberi jelenség megismeréséhez.

JEGYZETEK

¹ Halász L.: A freudizmus. Budapest, 1988. 9—28.

² Mărgineanu N.: Condiția umană. București, 1973. 126—143.

³ Săhleanu V.: Introducere critică în psihoanaliză. Cluj, 1972. 5—140.

⁴ Glaser H.: A gyógyítás diadalútja. Budapest, 1960. 237—241.

⁵ Halász L.: I.m. 203—261.

⁶ Săhleanu V.: I.m. 5—140.

⁷ Glaser: H.: I.m. 237—241.

⁸ Predescu V.: Psihiatrie. București, 1976. 44—54.

⁹ Kiss Gy.: Alfred Adler és a kisebbségérzés pszichológiája. In: Orvosi Hetilap. 1983. aug. 21, 2067—2070.

¹⁰ Vikár Gy.: Emlékezés Anna Freudra. In: Orvosi Hetilap. 1983. nov. 13, 2819—2820.

¹¹ Athanasiu A.: Elemente de psihologie medicală. București, 1983. 23.; Hermann I.: Az ember ősi ösztönei. Budapest, 1984. 396—409.

¹² Dénes Zs.: Szivárvány Pesttől Párizsig. Budapest, 1979. 11—19; 51—73.

¹³ Paneth G.: In memoriam Dr. Hermann Imre. In: Orvosi Hetilap. 1984. ápr. 29, 1055—1056.

¹⁴ Hárdi I.: Ferenczi Sándor jelentősége a mai orvostudomány számára. In: Orvosi Hetilap. 1983. aug. 21, 2067—2070.

SIMEN DOMOKOS

ADALÉKOK A BETHLENSZENTMIKLÓSI UNITÁRIUS EGYHÁZKÖZSÉG TÖRTÉNETÉHEZ 1860-IG

Bethlenszentmiklós Fehér vármegyében, a Kis-Küküllő jobb partján, Dicsőszentmárton és Balázsfalva között fekszik. Osidők óta lakott terület; „Régen pogány volt“ emlékezik önéletírásában Bethlen Miklós.¹ A régi marosújvár—nagyzebeni hadiút mellette haladt el, régen a Küküllő völgyének egyik fontos csomópontja volt. Küküllő vármegyét a történelmi források az elsők között emlegetik; központjára vonatkozóan elterőek a vélemények. Egyesek Küküllő várát, mások a glogoveci Egur várát tartják a várbirtok központjának. Ebbe a vitába még beleszólhat a Gógánváralja felett épített, kerek bástyás alvajdai székhelyű vár is. Bármelyik is volt a régi várbirtok központja, Bethlenszentmiklós a tartozéka volt ennek a felosztása előtt, és sokáig még maradt annak a felosztása után is. A kereszténység térhódítása után a küküllői főesperességnek volt egyházközsége.

Nevét — Szentmiklós — a falu fölött emelkedő dombra épített, Szent Miklós templomától kapta. A település első írásos emlékét az 1332—1337-es évekből ránk maradt pápai tizedlajstromban találjuk. Bethlen Gergely, Zsigmond királytól örökös birtokául nyervén el Szentmiklóst, és a család annak birtokában meg is maradhatott, a település neve a tulajdonos nevével toldódott meg és lett Bethlenszentmiklós. Úgy a román — Sinmiclăuş —, mint a szász — Klossdorf²-elnevezés Szentmiklósból jött meg mielőtt a „Bethlen“ előnév hozzáragadt volna a 14. században.

Az ősi katolikus egyházközséget a szükséges anyagi javakkal, a kor szokása szerint, eleinte a váruadalom látta el. Ennek szétbomlásakor, a Bethlen család, mint a község és a templom patrónusa, gondoskodott úgy a plébános ellátásáról, mint az épületek javításáról, valamint a templomi felszerelések pótlásáról. Szentmiklós története ettől az időtől szorosán összefonódott a Bethlen család történetével. A reformáció alkalmával a családdal együtt Szentmiklós is az unitáriusokhoz csatlakozott. A 17. század elején a település lakosságának nagyobb részét a Gombóc,